

Časopis „Poslovne studije“, 2017, godina 9, broj 17-18, str. 165-171

Časopis za poslovnu teoriju i praksu

UDK 339.732.4(4-672EU)

Rad primljen: 03.05.2017.

DOI: 10.7251/POS1718165G

Rad odobren: 23.05.2017.

Pregledni rad

Gligić-Dumonjić Jovana, Beogradska bankarska akademija, Fakultet za bankarstvo, osiguranje i finansije, Srbija, jovanagligic@yahoo.com

Gligić-Savić Anja, Beogradska bankarska akademija, Fakultet za bankarstvo, osiguranje i finansije, Srbija

BUDŽETSKI FOND KAO USLOV PRISTUPANJU EVROPSKOJ UNIJI

Rezime: *Instrument za prepristupnu pomoć (eng. IPA – Instrument for Pre-Accession Assistance), uspostavljen je Uredbom Evropskog savjeta, jula 2006. godine. Na taj način je Evropska komisija uspostavila jedinstveni instrument za prepristupnu pomoć zemljama u procesu evropskih integracija, koji je objedinio dotadašnje prepristupne instrumente: PHARE, SAPARD, ISPA, CARDS, kao i prepristupni instrument za Tursku. Decentralizovano upravljanje fondovima, DIS (eng. Decentralised Implementation System), jeste sistem u kome Evropska komisija prenosi upravljanje određenim aktivnostima na zemlju korisnicu, pri čemu zadržava cjelokupnu konačnu odgovornost za izvršenje budžeta EU. Aktivnosti koje se prenose na zemlju korisnicu, trebalo bi minimalno da obuhvataju tenderske procedure, zaključivanje ugovora i plaćanja.*

Ključne reči: *budžetski fond, prepristupna pomoć, IPA*

JEL klasifikacija: *A10.*

UVOD

Pored toga što makroekonomski indikatori predstavljaju statističke informacije o ekonomskoj aktivnosti jedne zemlje, oni imaju svojstvo novog znanja, odnosno „inputa“ koje pomaže rukovodstvu države pri donošenju ekonomskih odluka.

Za sagledavanje uticaja budžetskih fondova na makroekonomske agregate, najbitnije je uzeti u obzir određene makroekonomske indikatore realne sfere.

Na osnovu ovih indikatora može se ustanoviti da budžetski fondovi, koji za cilj imaju unapređenje životnog standarda stanovnika, smanjenje siromaštva, i održavanje stabilne ekonomije jedne zemlje/društvene zajednice, kao što je Evropska unija, imaju izraženu ulogu u podsticanju pozitivnih trendova stope realnog rasta, rasta BDP per capita, rasta BND per capita, smanjenja stope nezaposlenosti i povećanja izvoza robe i usluga, u odnosu na uvoz.

Kod zemalja u razvoju, čija je ekonomija nestabilna, koja funkcioniše pod pojačanim mjerama štednje i finansijske konsolidacije, budžetski fondovi bi trebali da imaju još izraženiju ulogu nego kod razvijenih zemalja, zbog same alokacije resursa i efikasnog izvršenja istih, međutim, statistički podaci pokazuju suprotno. Sredstva budžetskih fondova prikupljaju se i izvršavaju namjenski, prema izvještajima revizorskih institucija, međutim, efekat koji postižu je nedovoljan za dalji napredak i poboljšanje trenutne socio-ekonomske situacije.

1. INTEGRISANI PRISTUP INSTRUMENTA ZA PREPRISTUPNU POMOĆ

Integrisani pristup instrumenata za pretpristupnu pomoć (Vučinić et al. 2009, 31-39) ogleda se i kroz samu strukturu pomoći, koja je objedinjena u 5 komponenti, tako da pruži ciljanu i efikasnu pomoć svakoj zemlji u zavisnosti od njenih razvojnih potreba i statusa na putu evropskih integracija. Komponente instrumenata za pretpristupnu pomoć, su:

- Pomoć tranziciji i izgradnja institucija,
- Prekogranična saradnja,
- Regionalni razvoj,
- Razvoj ljudskih resursa,
- Ruralni razvoj.

Iako je formiran kao jedinstven i koherentan instrument podrške, Uredba o osnivanju IPA pravi razliku između država korisnica. Prema navedenoj Uredbi, državama kandidatima za članstvo u Uniji, ukoliko imaju decentralizovan sistem upravljanja fondovima, pomoć se pruža kroz svih pet komponenti, dok se državama potencijalnim kandidatima, koje nemaju akreditovan decentralizovan sistem upravljanja fondovima Evropske unije, pomoć uplaćuje samo kroz prve dvije komponente. Jasno je, dakle, da se kao osnovni preduslov za korišćenje svih pet IPA komponenti navodi sticanje statusa kandidata za članstvo u EU i akreditacija DIS od strane EK. Instrument pretpristupne pomoći IPA, u fokusu ima dva glavna prioriteta, i to:

- pomoć zemljama u ispunjavanju političkih i ekonomskih kriterijuma i kriterijuma koji se odnose na usvajanje pravih tekovina Evropske unije, kao i izgradnja administrativnih kapaciteta i jačanje pravosuđa;
- pomoć zemljama u procesu priprema za korišćenje strukturnih i Kohezionog fonda EU posle pristupanja Evropskoj uniji.

Tabela 1. Pregled IPA komponenti i odgovarajućih instrumenata kohezione politike
IPA – instrument za pretpristupnu pomoć EU (Grupa autora)

Države kandidati	Države članice EU
IPA	Strukturni fondovi i kohezioni fond
IPA I – Tranzicija i izgradnja institucija	
IPA II – Prekogranična saradnja	Evropska teritorijalna saradnja
IPA III – Regionalni razvoj	Evropski fond za regionalni razvoj i kohezioni fond
IPA IV – Razvoj ljudskih resursa	Evropski socijalni fond
IPA V – Ruralni razvoj	Evropski poljoprivredni fond za ruralni razvoj

Pored toga što pruža podršku u procesu reformi koje proces evropskih integracija podrazumijeva, IPA ima ulogu da pripremi zemlje korisnice za sprovođenje kohezione politike EU, s obzirom da komponente IPA u pretpristupnom periodu predstavljaju pandane instrumenata kohezione politike (strukturnih fondova i Kohezionog fonda).

Zemlje potencijalni kandidati, kao i zemlje kandidati koje nisu dobile akreditaciju za decentralizovano upravljanje, mogu u pretpristupnom periodu da finansiraju mjere i aktivnosti koje su slične 3, 4. i 5. komponenti uz 1. komponente – pomoć u tranziciji i izgradnja institucija.

Programiranje je proces izrade niza dokumenata koja predstavljaju osnovu i strateški okvir za identifikaciju i formulaciju projekta koje finansira EU. Dokumenti se izrađuju u skladu sa standardnim procedurama Evropske komisije i prioritetima vlade zemlje korisnika.

Prvi dokument koji se izrađuje u procesu programiranja je Višegodinji indikativni finansijski okvir (Multi-annual Indicative Financial Framework – MIFF), koji je definisan od strane Evropske komisije i pokazuje indikativnu raspodjelu IPA sredstava po zemlji korisniku i po komponentama. To je tabelarni prikaz koji pokriva trogodišnji period i obrazlaže kriterijume alokacije sredstava, u zavisnosti od potreba, apsorpcionog i upravljačkog kapaciteta zemlje korisnika.

Tabela 2. Godišnja aplikacija sredstava IPA, definisana višegodišnjim indikativnim finansijskim okvirom (MIFF), IPA – instrument za prepristupnu pomoć EU) u mil. € (Grupa autora)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Ukupno
Turska	497.2	538.7	566.4	653.7	781.9	899.5	935.5	4,872.9
Hrvatska	141.2	146.0	151.2	153.6	156.6	159.7	162.9	1,071.2
Makedonija	58.5	70.2	81.8	91.7	98.0	105.1	117.2	622.5
Srbija	189.7	190.9	194.8	198.0	201.9	205.9	214.7	1,395.9
KiM, prema Rezoluciji UN 1244.	68.3	184.7	106.1	67.3	68.7	70.0	73.7	638.8
Crna Gora	31.4	32.6	33.3	33.5	34.2	34.8	35.4	235.2
BiH	62.1	74.8	89.1	105.4	107.4	109.5	111.8	660.1
Albanija	61.0	70.7	81.2	92.7	94.4	96.3	98.1	594.4

Višegodišnji indikativni finansijski okvir definisan je tako da bude fleksibilan kada je riječ o iznosu sredstava koji zemlja korisnik može dobiti, ali u isto vrijeme dovoljno je određen da omogući višegodišnje planiranje. Fleksibilnost omogućava da se sredstva, ukoliko je potrebno, revidiraju na godišnjem nivou, kao i da se promijene ukoliko u međuvremenu dođe do mijenjanja statusa zemlje korisnika, ili ako dođe do promjene u kapacitetu korišćenja sredstava i primjeni, odnosno nepoštovanju finansijskih pravila EU.

Sljedeći dokument koji se izrađuje u procesu programiranja IPA jeste Višegodišnji planski dokument (Multi-annual Indicative Planning Document – MIPD). Ovo je dokument Evropske komisije i priprema se posebno za svaku zemlju potencijalnog kandidata i kandidata za članstvo u Evropskoj uniji. Dokument se priprema u konsultativnom postupku sa nadležnim institucijama vlade zemlje korisnika IPA. Dokument definiše prioritete po pojedinačnim oblastima, kao i finansijska sredstva za sprovođenje utvrđenih prioriteta tokom tri budžetske godine. Usvojeni prioriteti moraju da budu u skladu sa ciljevima strategije proširenja EU, prioritetima Evropskog partnerstva i godišnjim izvještajima o napretku u procesu pristupanja EU.

Na osnovu MIPD-a, nadležne institucije, prema odgovarajućoj proceduri, predlažu prijedloge projekata (tzv. project fiche). U okviru IPA komponente, MIPD utvrđuje sedam sektora u okviru kojih se pripremaju prijedlozi projekata:

- pravosuđe i unutrašnju poslovi,
- reforma javne uprave,
- društveni razvoj,
- razvoj privatnog sektora,
- transport,
- zaštita životne sredine, klimatske promjene i energija,
- poljoprivreda i ruralni razvoj.

Svi odobreni projekti tokom jedne godine, programske godine čine godišnji nacionalni program.

Na osnovu MIPD-a, za svaki od programa prekogranične saradnje priprema se Zajednički programski dokument koji utvrđuje oblasti podrške i prioritete. Ovaj dokument priprema nacionalni IPA koordinator u saradnji sa zemljama u tranziciji, koje učestvuju u programu prekogranične saradnje, i Evropskom komisijom i konsultacijama sa zainteresovanim stranama. Na osnovu Zajedničkog programskog dokumenta raspisuje se javni poziv za dodjelu bespovratnih sredstava.

Države koje mogu da koriste IPA komponente 3 i 4, u obavezi su da pripreme dokument „Okvir za strateško usklađivanje“ (Strategic Coherence Framework). Ovaj dokument uključuje tematske prioritete u okviru IPA komponenti 3 i 4, definiciju tematskih oblasti gdje potencijalna zemlja kandidat za članstvo u EU namjerava da koncentriše pomoć, opis ciljeva, spisak programa i budžetski okvir za sprovođenje tih programa za period od tri godine.

Na osnovu MIPD-a, države koje mogu da koriste IPA komponentu 5, u obavezi su da pripreme „Nacionalni program ruralnog razvoja“. Ovaj dokument će, između ostalog, obuhvatiti opis trenutne situacije, prioritete za finansiranje, prikaz finansijskih sredstava i njihove izvore, prijedlog aktivnosti i mjere za prioritizaciju projekata i opis relevantnih struktura i organa za upravljanje i kontrolu operativnih programa. (Vučinić et al. 2009, 31-39)

2. SARADNJA DOMAĆIH I INOSTRANIH FONDOVA NA REPUBLIČKOM NIVOU

Iskustva drugih zemalja koje su prošle kroz proces uspostavljanja decentralizovanog upravljanja fondovima EU i dobile ovlašćenje za upravljanje pokazuju da su naišle na probleme skopčane sa usvajanjem novih pravila i procedura. To je rezultiralo nižim stepenom apsorpcije fondova u poređenju sa periodom u kome su ovi zadaci bili „centralizovani“ u delegacijama EU (Salvatore 2004, 889-902). Šta više, niži stepen potrošnje nastavljen je i onda kada bi nekadašnja zemlja kandidat postala punopravna članica EU. Ovakva situacija je prevashodno rezultat neodgovarajućih kapaciteta uprave da apsorbuje sredstva u skladu sa novim režimom potrošnje. (Becker and Fuest 2010, 150-161)

U pogledu apsorpcije fondova, probleme je moguće rezimirati u tri posebne definicije kapaciteta za apsorpciju: (Štreimikienė 2016, 1027-1038)

- Kapacitet za makroekonomsku apsorpciju koji je moguće definisati i mjeriti nivoom BDP prema opredjeljenim strukturnim fondovima.
- Kapacitet za administrativnu apsorpciju koji se može definisati kao sposobnost i vještine organa vlasti na centralnom, regionalnom i lokalnom nivou da pravovremeno izrade prihvatljive planove, programe i projekte, da odlučuju o pojedinim programima i projektima, organizuju koordinaciju između glavnih partnera, da se izbore sa ogromnim količinama administracije i izvještavanja koje Komisija zahtijeva i da pravilno finansiraju i nadziru sprovođenje, izbjegavajući zloupotrebe u najvećoj mogućoj mjeri.
- Kapacitet za finansijsku apsorpciju, koji znači sposobnost kofinansiranja programa i projekata koje podržava EU, planiranje i garancije ovih nacionalnih doprinosa u višegodišnjim budžetima i skupljanje ovih doprinosa od različitih partnera (javnih i privatnih) zainteresovanih za pojedini program ili projekat.

Svi procesi zajedno: upravljanje, programiranje, sprovođenje, praćenje i ocjena, finansijsko rukovođenje i kontrola predstavljaju životni ciklus jedne politike. Politike socijalnog uključivanja u zemljama u tranziciji kreiraju različite institucije, resorna ministarstva, odjeljenja u tim ministarstvima, radne grupe, stalni i privremeni organi i spoljni akteri, zavisno od njihovih mandata. Imajući u vidu raznovrsnost, mandate i broj tih institucija, mehanizmi koordinacije politika u zemljama u tranziciji nisu dovoljno razvijeni, što za rezultat ima odsustvo koordinacije. Što je još važnije, praćenje i ocjena predstavljaju

inherentne slabosti ciklusa politika. Ove tvrdnje često naglašavaju kako nacionalne, tako i spoljne (pre svega, EU) procjene državne uprave zemalja u tranziciji (Guasti 2016, 2019-2031).

Aranžmani za upravljanje fondovima EU postaju još složeniji kada se uzmu u obzir različiti aspekti poput vremenskih ograničenja koje nameće Uredba o sprovođenju IPA i zahtjevi za kofinansiranjem. Ovi aspekti su još ozbiljniji u situaciji kada državni organi moraju da upravljaju velikim portfeljima manjih projekata u ograničenom vremenskom periodu.

Da bi se naglasio značaj koordiniranog programiranja i sprovođenja IPA programa u okviru decentralizovanog upravljanja, bitno je razumjeti nametnuta vremenska ograničenja za realizaciju tih programa prema pravilima Instrumenta za pretprijetnu pomoć. (Milojević et al. 2012, 63-71)

Prema postojećim regulativama koje se odnose na IPA, ključni dokumenti kojima se definišu osnovna pravila budžetskog planiranja i potrošnje EU i IPA definišu „pravilo N+3”su:

- Uredba Savjeta (EZ, Euratom) br. 1605/2002 od 25. juna 2002.godine o Finansijskoj uredbi koja se primjenjuje na opšti budžet Evropskih zajednica - (u daljem tekstu: Finansijska regulativa),
- Uredba Komisije (EZ, Euratom) br. 2342/2002 od 23. decembra 2002. godine koja definiše detaljna pravila sprovođenja Uredbe Savjeta (EK, Euratom) Br. 1605/2002 o Finansijskoj regulativi koja se primjenjuje na opšti budžet
- Evropskih zajednica – i pripadajući amandmani i korekcije (u daljem tekstu: Uredba o sprovođenju Finansijske regulative),
- Uredba o sprovođenju IPA.

U skladu sa Članom 166. Finansijske uredbe, Evropska komisija će automatski povući svaki dio budžetskog opredjeljenja za program u slučaju kada, do 31. decembra treće godine nakon godine 'N' kada je učinjeno budžetsko opredjeljenje, taj program nije realizovan.

Drugim riječima, ako je godina 'N' 2017. godina, korisnik mora realizovati program do kraja 2020. godine i izvršiti konačne isplate (10% svih isplata – ostatak isplata mora biti izvršen ranije, uključujući i 30% 'avansa' uplaćenog u godini 'N') do kraja 2021. godine

Tabela 3. Isplate prema pravilu N+3 (Autor)

2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
N (30% avansa)	N+1	N+2	N+3	10% konačna isplata (program)
U 2018. povlačenje sredstava koja nisu ugovorena				

Pravilo N+3 jasno pokazuje da pažljivo planiranje i koordinacija imaju direktan uticaj na uspješno sprovođenje programa IPA.

Prema pravilu N+3, planirani rashodi se odnose na programska opredjeljenja budžeta Evropske komisije (jedno opredjeljenje godišnje po programu) – a ne na pojedinačne projekte. Pa ipak, da bi se opredjeljena sredstva apsorbovala u definisanom vremenskom periodu (ugovaranje počinje u godini 'N' a konačne isplate se vrše u skladu sa pravilom N+3), projekti moraju biti potpuno spremni sa svom neophodnom pratećom dokumentacijom u trenutku kada pravilo N+3 stupi na snagu.

Uz to, veoma je bitno imati na umu da se period N+3 ne odnosi samo na sprovođenje pojedinačnih projekata, već i na njihov tenderski postupak/ugovaranje, na šta odlazi znatna količina vremena. Drugim riječima, ukoliko se finansijski sporazum potpiše u godini 'N', važno je uračunati vrijeme koje je potrebno za ugovaranje projekata (Na osnovu koraka predviđenih u PRAG i pretpostavci o vremenu potrebnom različitim organima za ugovaranje i

komisijama za evaluaciju, potrebno je oko 10 mjeseci za potpisivanje ugovora o uslugama, 8 mjeseci za ugovore o robi i 10 za ugovore o radovima), čime se skraćuje vrijeme koje preostaje za njihovo sprovođenje. (Tim za socijalno uključivanje i smanjivanje siromaštva 2012, 28-29)

ZAKLJUČAK

Zemlja u tranziciji, sa statusom države kandidata za članstvo u Evropskoj uniji, moraće da kofinansira programe i projekte koje finansira EU. Kofinansiranje prihvatljivih troškova znači da EU ne plaća svih 100% nekog projekta, već da jedan dio mora biti pokriven iz javnih fondova zemlje korisnika. Ovo slijedi iz jednog od osnovnih načela fondova EU – dodavanje (komplementarnost). Prema ovom principu, aktivnosti finansirane iz fondova EU nisu usmjerene na gašenje ili zamjenu aktivnosti preduzetih od strane nacionalnih institucija, već upravo na njihovo obogaćivanje i jačanje. Kod Instrumenta za pretpristupnu pomoć, stope kofinansiranja koje po pravilu definiše EU i koje se ponekad nazivaju „intenzitet pomoći” ili „stope intervencije”, variraju od jedne do druge komponente (85% za I do IV, 75% za V). Međutim, u nekim slučajevima mogu se napraviti izuzeci pri čemu se stopa kofinansiranja EU podiže do 100%. Izraz „kofinansiranje” se očito primjenjuje ne samo na fondove koje odobrava EU, već i na ostatak koji obezbjeđuje korisnik (u većini slučajeva nacionalna sredstva obezbjeđuju se iz državnih, regionalnih ili lokalnih budžeta). EU, nacionalni javni i ne-javni fondovi mogu se realizovati putem zajedničkog kofinansiranja ili paralelnog kofinansiranja.

Ukupno gledano, za Razvoj ljudskih resursa u okviru IPA za period od 2007 - 2009. godine određeno je 250.914,151 evra. Prema aranžmanu o kofinansiranju, 37.637,151 evra (ili 15% ukupnog iznosa) obezbijedile su nacionalne vlade, a ostatak od 213.277.000 evra Evropska unija.

Dodatni problem za zemlje kandidate predstavlja problem predfinansiranja određenih programa/projekata koji postaje još veći nakon oslobađanja sredstava za razvoj ljudskih resursa, posebno kod projekata koji se finansiraju na osnovu konkursa za dodjelu bespovratnih sredstava, poput onih koji su navedeni kao prioriteta u oblasti socijalnog uključivanja.

U praksi, predfinansiranje označava situaciju kada primaoci bespovratnih sredstava dobiju „avans” za otpočinjanje predviđenih projektnih aktivnosti. Međutim, problem je što određeni programi (kao što je Program prekogranične saradnje u okviru IPA, za programe koji se realizuju sa državama članicama) funkcionišu u režimu ‘sistema refundiranja’ što znači da projekti za koje su dodjeljene subvencije ne mogu unaprijed da dobiju sredstva, a da prva ‘redovna’ naknada prihvatljivih troškova može da bude izvršena tek nakon prvog perioda izvještavanja. To stvara velike probleme organizacijama civilnog društva koje se, većinom, oslanjaju na spoljne izvore finansiranja, i suočavaju sa teškoćama da pribave sopstvena sredstva za otpočinjanje projekta.

LITERATURA

1. Andreas, Jan-Justus and Burns, Charlotte and Touza, Julia. 2017. “Renewable Energy as a Luxury? A Qualitative Comparative Analysis of the Role of the Economy in the EU's Renewable Energy Transitions During the ‘Double Crisis’.” *Ecological Economics*. 142: 81-90.
2. Armenteros, Mercedes Fernández and Michaelowa, Axel. 2003. “Joint implementation and EU accession countries.” *Global Environmental Change*. 13: 269-275.
3. Aydın, Levent, and Acar, Mustafa. 2010. “Economic and environmental implications of Turkish accession to the European Union: A CGE analysis.” *Energy Policy*. 38: 7031-7040.

4. Becker, Johannes and Fuest, Clemens. 2010. “EU regional policy and tax competition.” *European Economic Review*. 54: 150-161.
5. Bouzarovski, Stefan and Petrova, Saska and Sarlamanov, Robert. 2012. “Energy poverty policies in the EU: A critical perspective.” *Energy Policy*. 49: 76-82.
6. Chu, C. Angus. 2009. „A politico-economic analysis of the European Union’s R&D policy.“ *Journal of Macroeconomics*. 31: 582-590.
7. Dănescu, Tatiana and Dogar, Cristian. 2012. „COSO Principles and European Social Fund Funded Projects in Romania.“ *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 62: 901-905.
8. Grebović, Ervin. 2015. „Tranzicija kao svetski proces.“ *Poslovne studije*. 13-14:617-635.
9. Guasti, Petra. 2016. “Development of citizen participation in Central and Eastern Europe after the EU enlargement and economic crises“ *Communist and Post-Communist Studies*. 49: 2019-2031.
10. Liu, Liqun and Rettenmaier, J.Andrew and Saving, R.Thomas and Wang, Zijun. 2017. “The effects of trust fund surpluses on the rest of the federal budget.“ *The Quarterly Review of Economics and Finance*. 64: 228-237.
11. Messer, Ron. 2017. “Budgets and other lies: Evidence of bias in financial planning.“ *Business Horizons*. 60: 447-453.
12. Mayston, J.David. 1998. “Devolved budgeting, formula funding and equity.“ *Management Accounting Research*. 9: 37-54.
13. Milojević, Ivan. 2011. „Revizija izvršenja budžeta.“ *Računovodstvo*. 1-2: 24-32.
14. Milojević, Ivan i Mihajlović, Milan i Cvijanović, Marko. 2012. “Impact of organizational failure of relevance consolidated budget.“ *Ekonomika poljoprivrede*. 59: 63-71.
15. Milojević, Ivan i Vukoje, Aleksandra i Mihajlović, Milan. 2013. “Accounting consolidation of the balance by the acquisition method.“ *Ekonomika poljoprivrede*. 60: 237-252.
16. Nenovsky, Nikolay and Kiril, Tochkov. 2013. “Camelia Turcu, Monetary regimes, economic stability, and EU accession.“ *Comparing Bulgaria and Romania Communist and Post-Communist Studies*. 46: 13-23.
17. Radovanović, Dobrosav i Ristić, Žarko i Klincov, Radovan. 2008. *Međunarodne monetarne i finansijske institucije*. Beograd: Liber.
18. Salvatore, Dominick. 2004. “Restructuring and Euroization in Accession Countries“ *Journal of Policy Modeling*. 26: 889-902.
19. Stevanović, Mirjana. 2016. “The Role of Financial Perspective of Entrepreneurship and Rural Development for the Purpose of Strengthening Serbian Economy.“ *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 221: 254-261.
20. Streimikiene, Dalia and Klevas, Valentinas and Bubeliene, Jolanta. 2007. “Use of EU structural funds for sustainable energy development in new EU member states.“ *Renewable and Sustainable Energy Reviews*. 11:1167-1187.
21. Štreimikienė, Dalia. 2016. “Review of financial support from EU Structural Funds to sustainable energy in Baltic States.“ *Renewable and Sustainable Energy Reviews*. 58: 1027-1038.
22. Tim za socijalno uključivanje i smanjivanje siromaštva. 2012. „Studija opcija za uspostavljanje Fonda za socijalno uključivanje u Republici Srbiji“. Evropski projektni centar Beograd.
23. Vučinić, Dragan i Milojević, Ivan i Petrović Rajko. 2009. „Uloga budžetskog poslovanja u smanjenju posledica ekonomske krize – sa osvrtom na Republiku.“ *Poslovna politika*. 3-4: 31-39.
24. Žugić, Rade. 2014. „Makroekonomski činioci razvoja privreda u tranziciji.“ *Oditor – Centar za ekonomska i finansijska istraživanja*. 7: 21-25.